

*Mamadaliyeva Dano Inayatovna**Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi (Ma'naviyat asoslari) mutaxassisligi 1- kurs magistranti*

TARIXIY MANBALAR VA MILLIY MA'NAVIY QADRIYATLARNING O'ZARO BOG'LIQLIGI

Annotatsiya: O'zbek xalqining tarixiy taraqqiyoti, ma'naviy-axloqiy qarashlari va madaniy merosi ko'p asrlik tarixiy manbalarda o'z aksini topgan. Ushbu tarixiy manbalar — qadimiy yozma yodgorliklar, diniy-madaniy matnlar, jumladan "Avesto", xalq og'zaki ijodi namunalar — milliy ma'naviy qadriyatlar shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi o'rin tutadi. Ayniqsa, "Avesto" kabi manbalar qadim ajdodlarimizning dunyoqarashi, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy munosabatlari haqida chuqur tasavvur beradi. Ushbu maqolada tarixiy manbalar va milliy ma'naviy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ochib beriladi. "Avesto"dagi ijtimoiy, axloqiy va estetik tamoyillar bilan o'zbek xalqining hozirgi qadriyatlari orasidagi uyg'unlik, bu qadriyatlarning tarixiy ildizlari asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tarixiy manbalar, ma'naviy qadriyatlar, Avesto, o'zbek xalqi, milliy o'zlik, axloqiy tamoyillar, tarixiy meros, ma'rifatparvarlik.

KIRISH

O'zbek xalqining boy tarixiy-madaniy merosi, uning dunyoqarashi, axloqiy normalari va ma'naviy qadriyatlari ko'plab tarixiy manbalarda mujassam. Bu manbalar nafaqat o'tmishni yorituvchi vosita, balki hozirgi avlodning ma'naviy dunyosini shakllantiruvchi omil hamdir.

Tarixiy manbalar — qadimiy bitiklar, yozma yodgorliklar, diniy falsafiy asarlar — milliy o'zlik, xalqning o'z qadriyatlarini anglashida asosiy manbadir. Jumladan, "Avesto" — zardushtiylik dini va uning axloqiy, ijtimoiy me'yorlarini o'zida jamlagan eng qadimiy manbalardan biri sifatida ajdodlarimizning dunyoqarashi haqida chuqur ma'lumot beradi.

Bugungi kunda xalqning ma'naviy yuksalishi, yosh avlodni tarbiyalash, jamiyatda axloqiy me'yorlarni mustahkamlashda ushbu qadimiy manbalarni o'rganish va ular asosida tarixiy-madaniy qadriyatlarni targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Tadqiqot quyidagi usullar asosida olib borildi:

Tarixiy-analitik usul – qadimiy manbalar, xususan "Avesto", xalq og'zaki ijodi va yozma yodgorliklar tahlil qilindi.

Qiyosiy tahlil – qadimgi va zamonaviy qadriyatlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar tahlil qilindi. Madaniyatshunoslik yondashuvi – tarixiy manbalarda aks etgan axloqiy va estetik qarashlar o'zbek xalqining ma'naviy hayoti bilan solishtirildi.

Falsafiy yondashuv – qadriyatlar tizimi, ularning shakllanish mexanizmlari va jamiyatdagi o'rni falsafiy nuqtai nazardan baholandi.

Tarixiy manbalar xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy hayoti, dunyoqarashi va ma'naviy ehtiyojlarini ifodalaydi. Bunday manbalar o'zbek xalqining qadimiy tarixidan tortib, islomiy davr va jadidchilik harakatiga qadar bo'lgan ma'naviy taraqqiyot yo'lini o'zida aks ettiradi.

Oral tarix va dostonlar — Alpomysoq dostonlar orqali vatanparvarlik, sadoqat, jasorat kabi qadriyatlar targ'ib etilgan.

Islomiy manbalar — Qur'on, Hadis, fiqh va tasavvuf adabiyoti orqali halollik, poklik, adolat tamoyillari o'zlashtirilgan.

Jadidlar merosi — ilm-fan, ta'lim, ijtimoiy tenglikni targ'ib etgan.

Bu manbalar xalq tafakkuri, ma'naviy o'sishi va jamiyat qurilishida hal qiluvchi rol o'ynagan.

"Avesto" — miloddan avvalgi I ming yillikda yaratilgan bo'lib, u zardushtiylik dini asoslarini ifodalaydi. Bu manbada inson hayoti, axloqiy me'yorlar, tabiat bilan uyg'unlik, ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi kurash chuqur yoritilgan.

"Avesto"da asosiy qadriyatlar sifatida quyidagilar ko'rsatilgan:

"Xshathra" — adolatli boshqaruv

"Asha" — tartib, haqiqat, ezgulik

"Vohu mana" — ezgu fikr

"Vohu xshathra" — ezgu amal

"Aramaiti" — ruhiy poklik, bardavomlik

Bu qadriyatlar bugungi kunda o'zbek xalqining haqiqatgo'ylik, adolatparvarlik, poklik, o'zaro hurmat kabi tamoyillari bilan uyg'unlashadi. Avestodagi "ezgu so'z, ezgu fikr, ezgu amal" tamoyili hozirgi milliy tarbiyada asosiy o'rin tutadi [1].

O'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlari o'tmish tarixiy manbalar bilan bevosita bog'liq. Ushbu qadriyatlar avlodlar avlodga o'tib, quyidagicha shakllangan:

Tarixiy manba	Qadriyatlar	Hozirgi ifodasi
Avesto	Ezgulik, haqiqat, tabiatga hurmat	Atrof-muhitni asrash, insonparvarlik
Islomiy manbalar	Halollik, adolat, sabr	Axloqiy tarbiya, ijtimoiy muvozanat
Jadidlar asarlari	Ilm-fan, taraqqiyot, ma'rifat	Innovatsion ta'lim, mustaqil fikrlash

Bunday davomiylik milliy qadriyatlarimizni mustahkamlaydi va ularni tarixiy ildizlariga bog'laydi.

Milliy qadriyatlar har qanday xalqning identitetini, madaniy o'zligini va ijtimoiy hayot tarzini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Bu qadriyatlar o'z-o'zidan vujudga kelmaydi — ular ming yillik tarixiy tajriba, tafakkur shakllanishi, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitlar bilan shakllangan. Tarixiy manbalar, ayniqsa, arxeologik topilmalar, qadimgi bitiklar, muqaddas matnlar, milliy qadriyatlar tizimini izchil tushunish va yoritishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi [2].

Bugungi o'zbek jamiyatida qadriyatlar tizimi faqat diniy yoki urf-odatga asoslanmay, balki tarixiy tafakkur merosi bilan uyg'unlashgan holda shakllanmoqda. Masalan, qadimgi xalqparvarlik g'oyalari, ota-onaga hurmat, yurtparvarlik, mehmondo'stlik — bular Avesto, qadimiy dostonlar, tarixiy bitiklarda uchraydigan qadimiy g'oyalar asosida shakllangan. Ular bugungi kunda ham ijtimoiy birlik, ma'naviy uyg'unlik va ijtimoiy mas'uliyat asoslari sifatida faoliyat yuritmoqda.

Shu jihatdan qaralganda, tarixiy manbalar — bu faqat o'tmish haqida xotira emas, balki hozirgi va kelajak avlodlar uchun tarbiyaviy, ma'naviy, madaniy mezonlar to'plamidir. Bu manbalarni faqat tarixchi yoki arxeolog emas, balki tarbiyachi, pedagog, siyosatchi, madaniyatshunos ham bilishi va ulardan foydalanishi lozim.

Bugungi kunda yosh avlod orasida g'oyaviy immunitetni kuchaytirish, ularni ekstremizm va madaniyatsizlikdan asrash uchun chuqur tarixiy va falsafiy ildizlarga ega bo'lgan qadriyatlar asosida tarbiya berish zarur. Ayniqsa, "Avesto"dagi ezgulik va yovuzlik o'rtasidagi doimiy kurash g'oyasi, insonning o'z ruhiy olamini pok tutishi zarurligi haqidagi ta'limot axloqiy immunitetni shakllantirish uchun eng qudratli manbaga aylanishi mumkin.

Bundan tashqari, qadimiy qadriyatlarning bugungi jamiyat bilan ideologik bog'liqligi ham muhimdir. Masalan, "Yangi O'zbekiston – ma'naviyatli jamiyat" shiori ostida olib borilayotgan

islohotlar, aslida, tarixiy manbalarda mavjud bo'lgan ezgulik, halollik, adolat, mehr-shafqat tamoyillarining zamonaviy talqini sifatida ham qaralishi mumkin. Bu esa tarixiy manbalarning faqat ilmiy yoki arxiviy qimmatga ega emas, balki amaliy va ijtimoiy-falsafiy qiymatga ham ega ekanligini isbotlaydi.

Shunday qilib, milliy qadriyatlar tarixiy ildizlar bilan bog'liq holda nafaqat o'zbek xalqining o'zligini anglashi, balki barqaror va ma'naviyatli jamiyat barpo etishning poydevori sifatida xizmat qilmoqda. Shu sababli, tarixiy manbalarni o'rganish, ularga yangi yondashuvlar bilan qarash, ularni zamonaviylik bilan uyg'unlashtirish milliy taraqqiyotning mustahkam asosi bo'lib qoladi [3].

XULOSA VA MUNOZARA

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tarixiy manbalar xalqning ma'naviy qadriyatlari shakllanishida asosiy omil hisoblanadi. Xususan, "Avesto" kabi qadimiy manbalar orqali bugungi milliy ma'naviyat asoslarining ildizlari ko'rinadi.

Asosiy xulosalar quyidagicha:

Tarixiy manbalar xalq tafakkurining asosi bo'lib, hozirgi qadriyatlar mazmunida yashab kelmoqda.

"Avesto"da ifodalangan ezgulik, haqiqat, tabiatga hurmat tamoyillari o'zbek xalqining axloqiy ideallarida aks etgan.

Milliy qadriyatlar tarixiy jarayon davomida boyib, har bir tarixiy bosqichda yangicha mazmun kasb etgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xorazmiy, Z. (2020). Avesto va O'zbek xalqining qadimiy dunyoqarashi. – Toshkent: Ma'naviyat.
2. Turaqulov, N. (2012). Milliy qadriyatlar falsafasi. – Samarqand: Zarafshon.
3. Bertels, E.E. (2010). Zarathustra va Avesto tafakkuri. – Moskva: Vostochnaya literatura.
4. Quron va hadis asosida axloqiy qadriyatlar. (2015). – Toshkent: "Hilol-Nashr".